

ВІДГУК

**офіційного опонента на дисертацію Разумової Олени Геннадіївни на тему
«Особливості розвитку професійної Я-концепції майбутніх педагогів»,
подану на здобуття наукового ступеня доктора філософії
за спеціальністю 053 Психологія
галузі знань 05 Соціальні та поведінкові науки**

Дослідження Разумової Олени Геннадіївни присвячене вивченню особливостей розвитку професійної Я-концепції студентів, які обрали педагогічні спеціальності. Зважаючи на сучасний стан змін та трансформацій в освіті постановка питання є достатньо актуальною, адже гуманістична парадигма, у руслі якої здійснюється побудова освітнього процесу, ґрунтується на визнанні самоцінності особистості як унікальної цілісної системи. Суб'єкт-суб'єктна взаємодія в системі освіти є особистісно зорієнтованою і її може втілювати лише той учитель, який сам утвердився як особистість і є достатньо самоактуалізованим. Саме з цим пов'язані особливі вимоги до його особистих якостей і здібностей, а особистісне зростання майбутнього педагога визнається однією з актуальних проблем його фахової підготовки. Крім того, зважаючи на те, що студентський вік є найбільш сенситивним періодом для розвитку основних соціогенних потенцій особистості, завершення її становлення та утвердження власного Я, реалізація науково-практичної моделі підготовки майбутнього педагога має враховувати зазначену індивідуально-особистісну педагогічну парадигму, призводити до теоретичного осмислення і систематизації, коригування його життєвого досвіду відповідно до вимог психологічної науки.

Наукова новизна проведеного дослідження є беззаперечною і визначається тим, що авторкою виокремлено особливості процесу формування

та розвитку професійної Я-концепції майбутніх педагогів, розроблено структуру їх професійної Я-концепції та обґрунтовано критерії її сформованості. Набули подальшого розвитку уявлення про складові професійної Я-концепції та можливості їх розвитку в умовах навчально-виховного процесу. Одержали подальший теоретичний розвиток та емпіричне підтвердження ідеї про співвіднесеність розвитку професійної Я-концепції з етапами професійного становлення особистості педагога.

Як вагомий результат можна відзначити, що дослідницею розроблено модель професійної Я-концепції майбутнього педагога, яка сприяє успішній актуалізації професійних знань і умінь, удосконаленню його особистісно-професійних якостей та характеристик. Крім того, визначено структурні складові професійної Я-концепції майбутнього педагога, до яких віднесено когнітивний, поведінковий, оцінний, мотиваційний, духовно-ціннісний компоненти.

Практичне значення дослідження полягає у тому, що отримані Разумовою О.Г. результати можуть стати підґрунтям для діагностичної, розвивальної, корекційно-виховної роботи у закладах вищої освіти; сприяти розв'язанню завдань психологічного супроводу майбутніх педагогів під час їх фахової підготовки; спрямовувати зусилля психологів та педагогів на використання нових ефективних методів інтерактивного навчання. Запропонована програма розвитку професійної Я-концепції майбутніх педагогів, яка містить інтегративний тренінг, дозволить усвідомити студентам власні професійні можливості та цінності, гармонізує їх самооцінку й професійну оцінку себе як майбутнього професіонала.

У *першому розділі* дисертації «Професійна Я-концепція в контексті сучасних задач психологічної науки» проаналізовано методологічні засади існуючих наукових підходів до вивчення проблеми професійної Я-концепції в психології; розкрито психологічний зміст цього поняття, його структуру та властивості; виділено та охарактеризовано компоненти професійної Я-

концепції майбутнього педагога; проаналізовано особливості розвитку професійної Я-концепції в період студентства.

Встановлено, що саме професійна Я-концепції виступає опосередковуючою ланкою між особистістю та професійною діяльністю, а процес розвитку професійної Я-концепції дозволяє досягати певних результатів як в особистісному зростанні, так і у професійній діяльності.

У *другому розділі* «Емпіричне дослідження особливостей розвитку професійної Я-концепції та її складових у майбутніх педагогів та вчителів загальноосвітніх шкіл» представлено виклад основних положень дослідницької концепції. Операціоналізовано модель професійної Я-концепції майбутнього педагога за структурними складовими, до яких віднесено такі компоненти: когнітивний, поведінковий, оцінний, мотиваційний, духовно-ціннісний. Емпіричним шляхом порівняно професійну Я-концепцію студентів, які навчаються на педагогічних спеціальностях та вчителів, які працюють у загальноосвітніх школах. Виявлено розбіжності у кількісних та змістовних характеристиках структурних компонентів професійної Я-концепції студентів – майбутніх педагогів та вчителів.

У *третьому розділі* «Шляхи оптимізації та розвитку професійної Я-концепції майбутніх педагогів» запропоновано програму інтегративного тренінгу з розвитку професійної Я-концепції студентів – майбутніх педагогів, мета якої полягає у створенні умов для усвідомлення ними власних професійних можливостей та цінностей, гармонізація самооцінки й професійної оцінки себе як майбутнього професіонала. Представлено результати апробації та впровадження розробленої програми. Результати контрольного етапу дослідження засвідчили позитивну динаміку у показниках студентської вибірки за всіма параметрами. Зокрема, було виявлено, що студенти отримали більш чітке усвідомлення своїх професійних перспектив, конкретизували наміри, що пов'язані з навчально-професійною сферою; відбулися позитивні зрушення у самосвідомості досліджуваних. Після проведення тренінгу змінилось емоційне

ставлення до себе, підвищилась впевненість у своїх силах, здібностях, можливостях, відбулося зниження сором'язливості. Крім того, студентами використовувалися копінг-механізми, спрямовані на безпосереднє розв'язання проблемної ситуації, що виникла (постановка цілей, що дозволяють поступово розв'язати проблему, планування й вибір адекватних способів розв'язання проблеми). Програма тренінгу сприяла розумінню студентами наслідків систематичного використання стратегій уникнення та переорієнтації на зменшення ваги цієї стратегії у структурі копінг-поведінки. Авторкою доведено, що застосування вправ, спрямованих на усвідомлення особистісних змістів майбутньої професійної педагогічної діяльності, дослідження шляхів самореалізації через професію, сприяло збільшенню втілення оптимального мотиваційного комплексу.

Структура тексту дисертаційної роботи побудована згідно поставленим завданням, обґрунтовано вибір психодіагностичного інструментарію. Підбір методів математичного аналізу підтверджує об'єктивну значущість та достовірність отриманих результатів. Висновки, сформульовані дисертанткою на основі отриманих результатів дослідження, свідчать про досягнення поставленої мети та реалізацію його завдань. Текст дисертації добре структурований та ілюстрований рисунками і таблицями, містить змістовний якісний та кількісний аналіз одержаних даних.

Результати дисертаційного дослідження пройшли широку апробацію на конференціях різного рівня та повно відображені у 10 публікаціях авторки, зарахованих за темою дисертації. Роботу впроваджено у практику роботи численних установ, що засвідчує її наукову і практичну значущість.

В цілому, дисертація Разумової О.Г. є завершеною науковою працею, яка містить нові результати, уточнення змісту дефініцій відповідних галузей психологічної науки та відповідає необхідним критеріям науковості, оригінальності, практичної значущості.

Позитивно оцінюючи результати дослідження Разумової Олени Геннадіївни, вважаємо за необхідне висловити такі зауваження та побажання:

1. У роботі використовуються поняття «професійна Я-концепція», «професійна ідентичність», які потребують уточнення їхнього значення у контексті педагогічної професійної діяльності.

2. При побудові моделі професійної Я-концепції майбутнього педагога основний акцент був зроблений авторкою на визначенні змісту її складових. При цьому ми вважаємо доцільним проаналізувати критерії їх розвитку.

3. Рівень дослідження оцінного компоненту професійної Я-концепції, на відміну від інших компонентів, виявився низьким. У зв'язку з цим, проблема діагностики оцінного компоненту професійної Я-концепції вимагає додаткового аналізу.

4. Розвиток професійної Я-концепції майбутніх педагогів потребує, на нашу думку, психологічної допомоги у подоланні ними деструктивних психологічних захистів. Проте, у тренінговій програмі таке завдання не визначене.

Висловлені зауваження та побажання не зменшують загальної високої оцінки дисертації. Загалом текст дисертації вдало структурований і логічно завершений, відчувається справжня захопленість науковим пошуком, глибокий інтерес до обраної теми дослідження. Усі вищезазначені теоретичні та практичні результати роботи повною мірою викладені як у тексті дисертації, так і в опублікованих наукових працях, справляють враження професійності, креативності та є гідним внеском у розвиток сучасної психологічної науки.

Слід констатувати також відсутність порушення дисертанткою Разумовою О.Г. академічної доброчесності.

Загалом, дисертаційна робота Разумової О.Г. «Особливості розвитку професійної Я-концепції майбутніх педагогів» є оригінальним цілісним науковим дослідженням і результатом самостійної дослідницької роботи авторки. Дисертація виконана на високому теоретичному та емпіричному рівні,

в ній отримано нові наукові обґрунтовані результати, що у сукупності вирішують проблему розвитку професійної Я-концепції студентів, які обрали педагогічні спеціальності. Робота має практичне застосування, за формою та змістом повністю відповідає вимогам п. 10 Порядку проведення експерименту з присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України № 167 від 06 березня 2019 р., а її авторка Разумова Олена Геннадіївна заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 053 Психологія.

Офіційний опонент:

доктор психологічних наук, професор,
завідувачка кафедри соціальної психології

Прикарпатського національного
університету імені Василя Стефаника
МОН України

Л.С. Пілецька

